

Наталія Ментух,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

Оксана Шевчук,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ЛІЗИНГУ

Досліджено класифікації лізингу за різними критеріями, які найбільше зустрічаються в науковій літературі та практиці лізингових відносин. Проаналізовано чинне законодавство про лізинг з даної проблематики. Досліджено наукові погляди та підходи до критеріїв поділу лізингу та обґрунтовано їх особливості.

Ключові слова: лізинг, види лізингу, критерії поділу лізингу.

Ментух Н., Шевчук О.

Теоретические аспекты классификации лизинга

Исследуются различные классификации лизинга по разным критериям, наиболее встречающиеся в научной литературе и практике лизинговых отношений. Проанализировано действующее законодательство о лизинге по данной проблематике. Исследованы научные взгляды и подходы к критериям разделения лизинга и обосновано их особенности.

Ключевые слова: лизинг, виды лизинга, критерии разделения лизинга.

Mentuh N., Shevchuck O.

Theoretical aspects of leasing classification

The article investigates classifications of leasing are on different criteria that are most common in the scientific literature and practice of leasing relationship. Analysis of the current legislation on leasing on this subject. Studied scientific views and approaches to the criteria leasing division and proved their features.

Keywords: leasing, leases, criteria leasing division.

В сьогоднішніх умовах господарювання лізингова діяльність стала сферою прибуткового промислового і банківського бізнесу в більшості розвинених країнах світу. Лізинг – один із найефективніших сучасних фінансових інструментів розширення інвестиційної діяльності.

Для організації і практичного здійснення лізингової діяльності на практиці важливе значення має правильне визначення видів лізингу, форм і способів їх застосування, враховуючи те, що світова практика виробила численні варіанти лізингових відносин.

Слід врахувати і те, що сьогодні однією із актуальних проблем дослідження лізингових відносин є проблема правової класифікації лізингу, яка ще глибинно не вивчалася в юридичній літературі.

Метою нашого дослідження є проведення комплексного науково-теоретичного дослідження класифікації видів лізингу за окремими критеріями.

Проблема класифікації лізингових відносин була предметом дослідження багатьох українських та зарубіжних вчених економістів та юристів, таких, як: С. Амелін, В. А. Горемикін, В. Д. Газман, В. М. Джуха, Б. В. Дергалюк, О. В. Кабатова, Ю. Н. Лапигін, І. П. Мойсеєнко, І. В. Онім, О. В. Сокольских, Т. Г. Філософова та багато інших.

Проте і досі не проведено чіткої класифікаційної межі між різновидами лізингу, допускається змішування понять, тобто коли для зазначення одного і того ж виду лізингу можуть застосовуватися стандартні поняття, такі, як фінансовий лізинг, капітальний, стандартний тощо.

У вітчизняному законодавстві, а саме в Законі України «Про фінансовий лізинг» від 11.12. 2003 р. [1] не містяться норми, які закріплювали б певні види і форми лізингу. Хоча в попередній редакції Закону

України «Про лізинг» від 16 грудня 1997 р. зазначалося, що залежно від форми здійснення лізинг може бути зворотним, пайовим, міжнародним [2].

Згідно зі ч. 1 ст. 806 ЦК України [3], вітчизняний законодавець виділяє «прямий» і «непрямий» лізинг. Тобто передача у лізинг майна, що належить лізингодавцю, є «прямим» лізингом, а майно, що спеціально придбане для передачі у лізинг лізингоодержувачу – «непрямий» лізинг. Відносини прямого лізингу регулюються загальними положеннями Господарського кодексу та Цивільного кодексу України з урахуванням положень про найм (оренду), а також у відповідних випадках положень про договір купівлі-продажу та положень до договорів поставки. Відносини непрямого ж лізингу регулюються спеціальним нормативно-правовим актом – Законом України «Про фінансовий лізинг».

Крім того, відповідно до ст. 292 ГК України [4], залежно від особливостей здійснення лізингових операцій лізинг може бути двох видів – фінансовий і оперативний. За формою здійснення лізинг може бути зворотним, пайовим, міжнародним тощо.

Варто зазначити, що в ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» [5] закріплювався поділ лізингу на оперативний і зворотний.

Податковий кодекс України здійснює поділ лізингових операцій на оперативний лізинг та фінансовий лізинг [6].

Одним із міжнародно-правових актів на сьогоднішній день, в якому відтворено поділ лізингу на види, є Конвенція про міждержавний лізинг [7], відповідно до норм ст. 3 якої основними видами міждержавного лізингу є: фінансовий, оперативний, зворотний, компенсаційний та бартерний, а також інші види лізингу, в залежності від поєднання ознак цих видів.

Взагалі ж в науковій літературі можна віднайти й інші критерії поділу лізингу, кожен з яких має свої характерні особливості. Серед найбільш вживаних критеріїв поділу лізингу ряд авторів виділяють такі, як: обсяг зобов'язань лізингодавця, вид лізингових платежів, суб'єктний склад, строк користування майном, тип майна, розподіл ризиків, територіальна ознака тощо.

Всіх критеріїв поділу лізингу неможливо охопити, однак зупинимося на найбільш вживаних і відомо-браних в юридичній літературі.

Так, наприклад, залежно від типу майна, розрізняють:

- *лізинг рухомого майна* (транспортні засоби, засоби обчислювальної техніки, машини та обладнання для різних галузей промисловості тощо);
- *лізинг нерухомого майна* (будівлі та виробничі споруди).

Відповідно до рівня окупності, виділяють:

- *лізинг з повною окупністю*, при якому протягом терміну дії договору відбувається повна виплата лізингодавцеві вартості орендованого майна (full-payout lease);
- *лізинг з неповною окупністю*, коли протягом дії одного договору окуповується тільки частина вартості орендованого майна (nonfull-payoutlease) [8, с.19].

Залежно від форми лізингових платежів, лізинг буває:

- *грошовий лізинг*, якщо всі виплати проводяться грошми;
- *компенсаційний лізинг* передбачає платежі у формі поставки певних товарів чи надання зустрічних послуг;
- *змішаний лізинг*, який засновується на поєднанні двох попередніх) [9, с. 29].

За методом нарахування лізингових платежів лізинг класифікують на:

- *фіксований* (загальна сума платежів нараховується рівними частками протягом усього терміну договору відповідно до погодженої сторонами періодичності);
- *з авансом* (лізингоотримувач під час укладання договору виплачує лізингодавцю аванс у погодженому сторонами розмірі, а інша частина загальної суми лізингових платежів (за мінусом авансу) нараховується й сплачується протягом терміну дії договору, як і під час нарахування платежів з фіксованою загальною сумою);
- *«мінімальних платежів»* (у загальну суму платежів включаються: сума амортизації лізингового майна за увесь термін дії договору, плата за використані лізингодавцем позикові кошти, комісійна винагорода й плата за додаткові послуги лізингодавця, передбачені договором) [10, с. 92].

За ступенем окупності О. В. Кабатова здійснює поділ на:

- *лізинг із повною окупністю*, де має місце повне відшкодування вартості предмета договору протягом дії правочину;

• *лізинг із неповною окупністю*, коли здійснюється отримання лізингодавцем лише певної частини вартості предмету протягом терміну чинності договору. При використанні операцій лізингу такого виду є можливою повторна здача майна в лізинг, іншому лізингоодержувачу [11, с. 41].

За умовами амортизації В. М. Джуха розрізняє:

• *лізинг із повною амортизацією* – правочин лізингу, у якому термін чинності співпадає із строком амортизації, відбувається повна (залишкова) виплата вартості об'єкта, переважно присутній опціон лізингоодержувача на викуп предмета договору за символічною ціною;

• *лізинг із неповною амортизацією* – угода лізингу, де здійснюється експлуатація предмета договору протягом терміну, що є меншим ніж строк амортизації [12, с. 61].

За критерієм об'єкту договору І. П. Мойсеєнко проводить поділ на:

• *лізинг рухомого майна* – договірна конструкція щодо основних засобів, які є прив'язаними до нерухомих об'єктів й може вільно переміщуватись. Як правило, предметом такої угоди виступає обладнання, техніка, устаткування, транспортні засоби. Особливим підвидом такого лізингу є спеціальний лізинг, де має місце виробництво предмета договору у відповідності до вимог та специфікацій лізингоодержувача, з врахуванням того, після по завершенню строку договору він може бути використаний виключно самим лізингоодержувачем;

• *лізинг нерухомого майна* – лізингодавець будує або придбаває нерухомість за дорученням лізингоодержувача й передає його у користування (з правом викупу чи без такого) для використання з певною метою (здійснення виробництва, комерційної чи іншої діяльності). Доцільно вказати на те, що такий вид лізингу законодавством більшості зарубіжних країн не передбачається. В свою чергу, цей вид поділяють на:

- промисловий лізинг підприємницьких структур, виробничих будівель та споруд;
- лізинг торговельних, офісних, складських, житлових та інших приміщень [13, с. 418].

В залежності від строку дії договору, І. В. Онім здійснює поділ лізингу на:

- *короткостроковий* – строк дії договору менше, ніж півтора року;
- *середньостроковий* – строк дії складає від півтори до трьох років;
- *довгостроковий* – строк дії довше трьох років [14, с. 127].

Залежно від країни перебування основних учасників лізингової угоди, лізинг поділяють на внутрішній і міжнародний. При внутрішньому лізингу всі учасники представляють одну країну, тобто є юридичними особами (чи громадянами) однієї країни. Якщо місцем знаходження лізингодавця і лізингоодержувача є різні країни, то тут має місце міжнародний лізинг. При цьому, для країни перебування лізингоодержувача міжнародний лізинг є імпорнтний, якщо майно договору придбавається за кордоном. Тобто майно лізингодавець купує в певній іноземній фірмі і надає його для використання вітчизняному користувачу. Якщо ж майно придбавається в країні перебування лізингодавця, лізинг являється експортним.

Існує прямиий міжнародний лізинг, який представляє собою угоду, де всі операції здійснюються між комерційними організаціями (з правами юридичної особи) із двох різних країн [15, с. 78].

В зарубіжній практиці виділяють ще один різновид міжнародного лізингу – транзитний лізинг, коли лізингодавець, лізингоодержувач і виробник (продавець) знаходяться в різних країнах. Тобто коли лізингодавець, наприклад, однієї країни, бере кредит і купує необхідне майно в другій країні та надає його лізингоодержувачу, який знаходиться в третій країні. Такі транзитні операції контролюються транснаціональними корпораціями і банками, які мають свої дочірні лізингові фірми з розгалуженою мережею філіалів в ряді зарубіжних країн, а також представництв, які взаємодіють із місцевими лізингоодержувачами [15, с. 81].

Залежно від обсягів обслуговування майна, яке надається в лізинг, виділяють:

• *чистий лізинг (net leasing)* – вид лізингу, при якому всі зобов'язання щодо експлуатації, ремонту і страхуванню використаного майна несе лізингоодержувач. Тобто лізингоодержувач повинен дотримуватися правил при використанні даного майна (обладнання), зберігати даний об'єкт в нормальному робочому стані і після закінчення терміну користування повернути його в належному вигляді із врахуванням зносу або придбати його. Тобто тут витрати із обслуговування не включаються в лізингові платежі, звідси і назва – чистий лізинг (чисті платежі);

• *мокрый лізинг (wet leasing)*, тобто з повним набором сервісних послуг, а саме передбачається обов'язкове технічне обслуговування, ремонт, страхування, поставка необхідної сировини. Цей вид лізингу є досить дорогим, оскільки у лізингодавця виникають витрати не тільки на технічне обслуговування, але і за бажанням лізингоодержувача він може взяти на себе зобов'язання щодо підготовки кваліфікованого персоналу, маркетингу тощо;

- *частковий лізинг* (з неповним набором послуг), який передбачає заздалегідь узгоджений розподіл функцій щодо технічного обслуговування об'єкта між сторонами договору;

- *генеральний лізинг*, який часто використовується в зарубіжній практиці і дозволяє при постійному співробітництві лізингоодержувача з лізингодавцем укласти спільну угоду щодо надання лізингової лінії, за якою лізингоодержувач може при необхідності брати додаткове майно (обладнання) без укладання для цього кожен раз нової угоди [16, с. 46–47].

Такі аспекти дуже важливі для підприємств з неперервним виробничим циклом. Генеральний лізинг використовується тоді, коли необхідно терміново доставити чи замінити вже отримане за лізингом майно, а часу як такого на підготовку і укладання нового контракту немає.

Проте лізинг може бути певним чином упорядкований і містити декілька із перелічених видів.

Залежно від форми організації і кількості суб'єктів, розрізняють:

- *прямий лізинг*, при якому власник майна (завод-виробник, постачальник) самостійно здає об'єкт в лізинг, тобто без посередників;

- *посередній (непрямий)* – коли передача майна в лізинг відбувається через посередника (лізингового брокера). Цей вид лізингу має три основні учасники: постачальник, лізингодавець і лізингоодержувач, через що дуже схожий із класичною формою лізингової операції.

- *роздільний лізинг*, тобто такий, за якого лізингова угода укладається за участю багатьох сторін. Цей вид лізингу широко розповсюджений як форма фінансування складних, великомасштабних об'єктів, наприклад, таких, як авіатехніка, залізничний склад тощо. Такий вид лізингу називають груповим або акціонерним. Він здійснюється за участю декілька компаній-постачальників, лізингодавців і шляхом залучення кредитних засобів ряду банків, а також з використанням лізингового майна і повернення лізингових платежів за допомогою страхових полісів. Цей вид лізингу вважають досить складним в зарубіжній практиці. Йому притаманне широкомасштабне фінансування. Так, частина засобів може акумулюватись шляхом випуску акцій і розповсюдження їх серед лізингодавців, які беруть участь у фінансуванні угоди, а частина, яка залишилася – фінансується кредиторами [17, с. 146].

За відношенням до податкових, амортизаційних пільг, розрізняють:

- *фіктивний лізинг* (з використанням пільг при оподаткуванні майна, прискореної амортизації і т. д.) – при такому виді лізингу укладається угода з метою взяття найбільшого прибутку за рахунок отриманих пільг, і така угода носить спекулятивний характер. Слід зазначити, що цей вид лізингу широко застосовувався англійськими і американськими фірмами у 80-і роки у зовнішньоекономічній сфері. На Заході такий вид операцій відслідковується законодавством за допомогою спеціальних статей, які регулюють лізингову діяльність;

- *дійсний лізинг*, тобто без використання пільг, який відповідає законодавству [17, с. 150].

За складом учасників, Б. В. Дергалюкв своїй роботі поділяє лізинг на:

- двосторонній лізинг, в якому беруть участь два суб'єкти: лізингодавець та лізингоодержувач [18];
- багатосторонній, якому беруть участь три чи більше учасників.

Також автор пропонує такі класифікації лізингу:

за намірами учасників:

- *терміновий (одноразовий) лізинг*, який передбачає одноразову передачу об'єкта в лізинг на певний термін;

- *поновлювальний (револьверний) лізинг*, при якому передбачена періодична заміна обладнання на заявку орендатора новими, більш сучасними об'єктами того ж роду, або на обладнання, яке згідно з технологією необхідне лізингоодержувачу на наступному етапі виробничого циклу;

за ступенем новизни майна:

- лізинг нового майна передбачає передачу у лізинг майна, яке ще не було у використанні;
- лізинг вживаного майна (повторний лізинг) передбачає передачу у лізинг майна, яке вже було у використанні, або було раніше передане в лізинг, а потім повернуте лізингодавцю [18].

За ступенем окупності та умовами амортизації предмета здійснюється розподіл на:

- *оперативний лізинг*, який передбачає передання у володіння та користування майно, якому власник багаторазове використання на строк, що є значно меншим, ніж термін його можливої служби;

- *фінансовий лізинг*, який передбачає передання лізингоодержувачу придбане на замовлення майно в довготривалі користування за плату на умовах, що визначаються договором.

Фінансовий лізинг є основним видом лізингу, що використовується в Україні.

Фінансовий лізинг в свою чергу прийнято поділяти на:

- *класичний* – фінансовий лізинг, якому характерний трьохсторонній характер, а також відшкодування повної вартості майна. У відповідності до специфікацій лізингодержувача лізингодавець придбаває майно у виробника (продавця, постачальника) й передає його у користування;

- *зворотний* – вид фінансового лізингу, який здійснюється як попередньо охарактеризований зворотний лізинг;

- *роздільний (пайовий)*, або лізинг з додатковим залученням коштів – фінансовий лізинг, де має місце, як правило, передання в користування дороговартісних об'єктів. У випадку використання цього виду лізингодавець купує майно, що є предметом договору не самостійно, а із використанням залучених коштів одного або декількох кредиторів. Фактично в такому договорі кредитори виступають інвесторами [12, с. 66].

Сьогодні найбільш поширеним залишається використання саме класичного фінансового лізингу, що зумовлено його структурою та перевагами.

Варто зазначити той факт, що з розвитком лізингових відносин, а також із зростанням ролі лізингу в процесі оновлення основних фондів, фактично у всіх сферах національного господарства зріс інтерес до лізингу з боку всіх суб'єктів господарювання.

А тому доцільно провести *класифікацію лізингу за суб'єктами лізингової діяльності*, а саме:

- лізинг, що здійснюється лізинговими компаніями;
- лізинг, що здійснюється фінансовими установами (банками);
- лізинг, що здійснюється дочірніми компаніями виробника обладнання предмета лізингу (вендерний лізинг);

- державний лізинг, що здійснюється державними лізинговими компаніями.

Залежно від *сфери ринку*, де проводяться лізингові операції, лізинг можна поділяти на внутрішній (суб'єкти лізингової діяльності належать одній державі) та зовнішній (коли одна сторона або усі інші одночасно належать до різних держав).

Однак в наукових дослідженнях трапляються й інші класифікації видів лізингу, які за своєю суттю є фактично різними поєднаннями ознак досліджених вище видів, або на наш погляд є не такими важливими для практичної роботи в сфері лізингових відносин.

Варто також зазначити, що чинне законодавство України не передбачає такої глибокої класифікації лізингу, проте і не заперечує її. Ми підтримуємо позицію тих авторів, які вважають в майбутньому за доцільне розширити наявну в законодавстві класифікацію шляхом збільшення кількості класифікаційних ознак [19, с. 94].

В сучасних умовах господарювання використання великої кількості видів лізингової діяльності є достатньо складним, оскільки потребує формування усього механізму ринкових відносин. Сьогоднішній український ринок лізингових послуг ще недостатньо різноманітний і представлений в основному операціями по фінансовому та оперативному лізингу, зворотному, міжнародному. Подальший розвиток видів лізингу буде залежати, перш за все, від належного правового забезпечення лізингових відносин загалом, а також і від інвестиційного клімату в державі.

Список використаної літератури

1. Про фінансовий лізинг: Закон України № 1381-IV від 11 грудня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 15. – Ст. 231.
2. Про лізинг: Закон України № 723/97-ВР від 16 грудня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 16. – Ст. 68 (втратив чинність).
3. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
4. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
5. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України № 334/94-ВР від 28 грудня 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 4. – Ст. 28 (втратив чинність).
6. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17 – Ст. 112.
7. Конвенція про міждержавний лізинг від 28 листопада 1998 р. // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_179.

8. Трач В. П. Лізинг: теоретичні аспекти та практика (на прикладі автотранспортних засобів) / В. П. Трач. – Л. : Вид-во Державного ун-ту «Львівська політехніка», 1999. – 435 с.
9. Философова Т. Г. Лізинг / Т. Г. Философова. – М. : ЮНИТИ – ДАНА, 2006. – 191 с.
10. Грабельська О. В. Лізинг: класифікація та ефективність застосування / О. В. Грабельська // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/12385/1/015_Lizing%20klasifikac_89_94_704.pdf.
11. Кабатова Е. В. Лізинг : правовое регулирование, практика : учебн. пособие / Е. В. Кабатова. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 204 с.
12. Джуха В. М. Лізинг / В. М. Джуха. – Ростов-на-Дону : Фенікс, 1999. – 317 с.
13. Мойсеєнко І. П. Інвестування : навч. посіб. / І. П. Мойсеєнко. – К. : Знання, 2006. – 490 с.
14. Онім І. В. Класифікація лізингу / І. В. Онім // Проблеми обліку, контролю та аналізу в економіці України. – 2009. – № 2. – С. 126–127.
15. Горемыкин В. А. Лізинг. Ученик / В. А. Горемыкин. – [изд. 2-е, исправленное и дополненное]. – М. : Информационно-издательский дом «Филинь»; Информцентр XXI века, 2005. – 944 с.
16. Газман В. Д. Финансовый лизинг / В. Д. Газман. – М. : Издательский дом ГУ ВШЭ, 2005. – 390 с.
17. Лапыгин Ю. Н. Учебное пособие / Ю. Н. Лапыгин, Е. В. Сокольских. – М. : Альма Матер, Академический Проект, 2005. – 427 с.
18. Дергалюк Б. В. Методичні підходи до класифікації лізингу в Україні : проблеми та перспективи / Б. В. Дергалюк // [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://econotyu.kpi.ua/files/files/36_kpi_2011.doc.
19. Амелін С. Теоретико-методологічні підходи до класифікації лізингу / С. Амелін // Світ фінансів . – 2010. – № 3. – С. 88–95.

Стаття надійшла до редакції 04.04.2017.